

ФУНКЦІЇ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ

FUNCTIONS OF LEGAL SUPPORT OF NATIONAL PATRIOTIC EDUCATION IN THE TRAINING SYSTEM OF RESERVE OFFICERS

Ярема В.В., аспірант кафедри адміністративного,
фінансового та банківського права
Міжрегіональна Академія управління персоналом

Мета статті полягала в тому, щоб визначити функції правового забезпечення національно-патріотичного виховання офіцерів запасу в Україні.

Обґрунтовано, що роль патріотизму у системі професійно важливих якостей особистості представників військової професії полягає в тому що він виступає системним та об'єднуючим утворенням для всіх інших властивостей. Патріотизм об'єднує всі якості особистості в єдиній мотиваційній готовності до захисту територіальної цілісності та суверенітету нашої держави. Відповідно, це позитивно впливає на швидкість і якість адаптації офіцера запасу до умов військової служби.

Мета правового забезпечення національно-патріотичного виховання у системі підготовки офіцерів запасу визначена як створення правових механізмів вироблення у означеної категорії осіб патріотичного світогляду, морально-бойових якостей та національно-ідейних переконань, заснованих та військових традиціях українського народу, любові до Батьківщини і готовності виконувати свій військово-патріотичний обов'язок у будь-яких умовах. Вказана мета правового забезпечення потребує наявності правових механізмів реалізації, які формують відповідні функції правового забезпечення.

У статті з'ясовано, що функції правового забезпечення національно-патріотичного виховання у системі підготовки офіцерів запасу уявляють собою основні напрями формування правових засобів та інструментів, спрямовані на формування патріотичного світогляду, морально-бойових якостей та національно-ідейних переконань досліджуваної категорії військовослужбовців. Основні функції вказаного виду правового забезпечення включають ідеологічну, військово-управлінську, адаптаційну, гуманістичну та комунікативну, але не обмежуються ними. В умовах збройного конфлікту високої інтенсивності може виникати потреба у розробці нових напрямів правового забезпечення, що обумовлено особливостями ведення бойових дій та актуальним станом розвитку соціальних відносин в українському суспільстві.

Ключові слова: правове забезпечення, правові норми, підготовка офіцерів запасу, національно-патріотичне виховання, функції правового забезпечення, військова освіта.

The purpose of the article was to determine the functions of legal support for the national-patriotic education of reserve officers in Ukraine.

The rationale is that the role of patriotism in the system of professionally important personal qualities of representatives of the military profession is that it acts as a systematic and unifying entity for all other attributes. Patriotism unites all personal qualities in a single motivational readiness to protect the territorial integrity and sovereignty of our state. Accordingly, this has a positive effect on the speed and quality of the reserve officer's adaptation to the conditions of military service.

The goal of legal provision of national-patriotic education in the reserve officer training system is defined as the creation of legal mechanisms for the development of patriotic worldview, moral and combative qualities and national-ideological beliefs, based on the military traditions of the Ukrainian people, love for the Motherland and readiness to fulfill their military duty in the specified category of persons patriotic duty in any conditions. The specified goal of legal protection requires the presence of legal implementation mechanisms that form the corresponding functions of legal protection.

The article found out that the functions of legal provision of national-patriotic education in the reserve officer training system represent the main directions of formation of legal means and tools aimed at the formation of a patriotic worldview, moral-combat qualities and national-ideological beliefs of the studied category of servicemen. The main functions of this type of legal support include, but are not limited to, ideological, military-administrative, adaptive, humanistic, and communicative. In the conditions of an armed conflict of high intensity, there may be a need to develop new areas of legal support, which is due to the specifics of the conduct of hostilities and the current state of development of social relations in Ukrainian society.

Key words: legal support, legal norms, training of reserve officers, national-patriotic education, functions of legal support, military education.

Постановка проблеми. В умовах широкомасштабної агресії російської федерації проти України особливу важливість набуває проблема мотивації громадян України до участі у бойових діях і формування їх готовності виконати свій конституційний обов'язок щодо захисту Батьківщини. На жаль, нині у суспільстві спостерігаються тенденції ухилення частини громадян від виконання військового обов'язку, що негативним чином впливає на процеси комплектування військових формувань особовим складом. Система підготовки офіцерів запасу відчуває на собі вплив всіх факторів, притаманних українському суспільству під час правового режиму воєнного стану, отже, питання правового забезпечення національно-патріотичного виховання займають в ній нині центральне місце.

Проте, на жаль, у правових дослідженнях ані проблеми підготовки офіцерів запасу, ані особливості їх національно-патріотичного виховання не були предметом окремих наукових розвідок. У поєднанні з прогалинами та суперечностями законодавства в цій сфері означене слугує підтвердженням актуальності теми наукової статті.

Мета статті – визначити функції правового забезпечення національно-патріотичного виховання офіцерів запасу в Україні.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Проблеми підготовки офіцерів запасу достатньо активно висвітлювалися у дослідженнях з військових, педагогічних та соціологічних наук. Так, О. Полтораков та І. Щиголь, дослідивши соціально-інституційні проблеми підготовки офіцерів запасу, дійшли висновку, що станом на 2021 рік означена система підготовки недостатньо відповідала векторам розвитку національного сектора безпеки і оборони (а перш за все його кадрового сегменту). Вчені обґрунтували, що підготовка офіцерів запасу вимагає принципово серйозного реформування, в тому числі із урахуванням чинників соціально-економічного та морально-психологічного характеру. Авторами було запропоновано оптимізувати розподіл підготовки за військово-обліськової спеціальності з урахуванням специфіки регіональних вищих навчальних закладів (технічних, економічних і т.п.), а також активізувати роботу з розробки, забезпечення та впровадження напрямків та програм підготовки офіцерів резерву для системи територіальної оборони [1, с. 246]. Слід сказати, що думка авторів знайшла своє підтвердження після початку широкомасштабної російської агресії і не втратила актуальності і на нинішньому етапі відсічі російській збройній агресії.

С. Морозов, досліджуючи педагогічні засади професійної підготовки офіцерів запасу у вищих навчальних

зкладах, відстоював позицію щодо того, що професійна підготовка офіцерів запасу буде ефективною в разі створення на військових кафедрах вищих навчальних закладів таких організаційно-педагогічних умов: зміст військово-професійної освіти офіцерів запасу максимально наближений до застосування ними результатів навчання у майбутній професійній діяльності, адекватно відображає сучасні тенденції розвитку та відповідає основним напрямкам модернізації військової підготовки на основі інтенсифікації методів навчання, упровадження сучасних освітніх технологій, зокрема інформаційних; здійснюється врахування загальних закономірностей формування особистості та індивідуальних особливостей майбутніх офіцерів, розвитку в кожному з них індивідуальних здібностей, інтересів і схильностей; досягнуто готовності викладачів військових кафедр у науково-методичному, теоретичному і практичному спрямуванні до реалізації вищезазначених вимог [2]. Повністю погоджуючись з принциповими методологічними позиціями вченого, зауважимо однак, що збройний конфлікт високої інтенсивності, на додачу до висловлених автором умов, поставив вимоги оперативності підготовки офіцерів запасу та наявності у них мотивації та військово-лідерських якостей, які обумовлять їх високу ефективність під час бойових дій. Це обумовлює певну зміну акцентів в досліджуваній системі підготовки, зокрема, в сфері розвитку їх патріотичних якостей.

Є.Черновол та П. Сливенко, розглядаючи шляхи підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх офіцерів у реаліях правового режиму воєнного стану, роблять висновок, що повномасштабне вторгнення росії в Україну поставило нові виклики перед здійсненням професійної військової підготовки. Підтримка Альянсу НАТО та країн ЄС обумовило частковий перехід до застосування нових технологій. З огляду на це на цей момент значної актуальності, на думку авторів, набуває закордонний досвід підготовки офіцерських кадрів – освітні програми, що застосовуються у системі вищих навчальних закладів європейських та євроатлантичних держав, особливо формування готовності до протистояння в умовах гібридної війни. Причиною цього є не тільки вступ до альянсу НАТО, але й необхідність кардинальних змін у системі військової освіти, що залишилась у спадок з радянських часів та потребувала глобального перегляду. Саме тепер усі ці зміни відбуваються у прискореному темпі, що притягує максимальну увагу до дослідження різних аспектів навчання та актуальних потреб в умовах ведення активних військових дій [3]. З цього приводу хотілося б зауважити, що проблема адаптації вітчизняної системи підготовки офіцерів запасу до вимог, які існують в країнах НАТО, не може, на наш погляд, трактуватися однозначно. З одного боку, підготовка українських військовослужбовців на території деяких держав Північноатлантичного Альянсу протягом двох останніх років показала свою користь, але, з іншого боку – тактичні засади дій у бойовій ситуації, засвоєні українськими військовослужбовцями під час такого навчання, не завжди можна застосувати на практиці, оскільки це потребує, наприклад, активної попередньої підтримки дій піхоти військовою авіацією. Український досвід ведення бойових дій має високий ступень унікальності, що має бути враховано у системі підготовки офіцерів запасу.

Наведені вище положення наукових праць створили міждисциплінарне науково-теоретичне підґрунтя дослідження проблем національно-патріотичного виховання офіцерів запасу. Але недостатність правових робіт у даній сфері не дозволяє створити механізм практичного втілення напрацьованих науковців у площину правовідносин в системі військової освіти. Вказане обумовлює актуальність теми цієї статті.

Вклад основного матеріалу. Як справедливо вказують М. Гусаківський та Г. Білоцька, в сучасних умо-

вах забезпечення належного рівня обороноздатності будь-якої країни значною мірою залежить від ефективності комплектування збройних сил персоналом, який за своїми якісними показниками відповідав би вимогам поставлених завдань. Проблеми комплектування Збройних Сил України офіцерським складом як у мирний час, так і в особливий період у сучасних умовах набувають особливої актуальності через те, що офіцери є основою цього військового формування. При цьому варто уваги, що у системі комплектування Збройних Сил України офіцерським складом до 2014 р. чітко простежувалася тенденція до зменшення чисельності підготовлених офіцерів запасу та послаблення здатності держави забезпечити їх відповідний рівень підготовки [4, с. 159]. Вказане викликало необхідність посилення вказаної підготовки, і у першу чергу – за рахунок розвитку готовності офіцерів запасу до ефективних дій в бойових умовах, що потребує розвитку їх морально-етичних якостей.

Серед таких якостей центральне місце належить патріотичним. Як слушно вказують І. Шопіна та М. Салій, необхідність захисту держави, її територіальної цілісності та недоторканості, її культурного та навколишнього середовища, економіки та громадянського суспільства мають бути враховані як провідні орієнтири у системі військово-патріотичного виховання. Однак при цьому має бути узятю до уваги і ціннісно-мотиваційну структуру особистості, яка вже склалася. Саме соціально-ціннісні потреби військовослужбовців обумовлюють їх ставлення до військової служби та особливості військової кар'єри [5].

Роль патріотизму у системі професійно важливих якостей особистості представників військової професії полягає в тому що він виступає системним та об'єднуючим утворенням для всіх інших властивостей, об'єднує їх в єдиній мотиваційній готовності до захисту територіальної цілісності та суверенітету нашої держави. Відповідно, це позитивно впливає на швидкість і якість адаптації офіцера запасу до умов військової служби, дозволяє йому не витратити час та зусилля на оволодіння корпоративними цінностями, притаманними військовому середовищу. Особливо важливим це є в умовах широкомасштабної збройної російської агресії, які потребують від офіцерського складу швидких дій у бойовій обстановці, в яких ціннісні етичні якості особистості мають велике значення.

Вказані закономірності впливають на зміст функцій правового забезпечення національно-патріотичного виховання у системі підготовки офіцерів запасу. Оскільки для будь-якого виду правового забезпечення основоположним є зв'язок з цілями правового регулювання, то вказані функції мають бути органічно поєднані з означеними цілями, розкривати їх особливості та спрямованість. Мета правового забезпечення національно-патріотичного виховання у системі підготовки офіцерів запасу полягає, на нашу думку, у створенні правових механізмів вироблення у означеної категорії осіб патріотичного світогляду, морально-бойових якостей та національно-ідейних переконань, заснованих та військових традиціях українського народу, любові до Батьківщини і готовності виконувати свій військово-патріотичний обов'язок у будь-яких умовах.

Вказана мета правового забезпечення потребує наявності правових механізмів реалізації, які формують відповідні функції правового забезпечення. Вказані функції є похідними від функцій права, під якими розуміють основний напрям впливу права (прояв якостей та специфіки) на суспільні відносини, з метою їхнього регулювання, для втілення в життя його соціального призначення [6, с. 79]. Виходячи із специфіки цілі правового забезпечення у досліджуваній сфері, можна переконатися у наявності наступних функцій у сфері національно-патріотичного виховання у системі підготовки офіцерів запасу.

Ідеологічна функція правового забезпечення полягає у використанні правових засобів для формування у офі-

церів запасу переконань, ідей та ціннісних установок, в яких знаходять свої відображення соціальні проблеми та конфлікти, що виникають у суспільстві, та способи їх вирішення в умовах правового режиму воєнного стану. Ідеологічна функція правового забезпечення має бути спрямована на відданість офіцера запасу національно-патріотичним ідеалам, які дозволяють зберегти національну ідею та ідеологічні цінності українського народу в умовах повномасштабної російської збройної агресії та використати їх для ефективної відсічі державі-агресору та для консолідації українського суспільства.

Військово-управлінська функція правового забезпечення постає як комплекс правових засобів, спрямованих на вироблення у офіцерів запасу лідерських якостей, заснованих на взаємоповазі та взаємодопомозі у військових колективах, а також виборі сучасних методів та засобів здійснення управлінських практик в умовах збройного конфлікту високої інтенсивності.

Адаптаційна функція правового забезпечення пов'язана із використанням правових інструментів для пришвидшення засвоєння військовослужбовцям корпоративних цінностей та пристосування до умов несення служби, що може відбуватися у двох основних формах: активній, в якій військовослужбовець прагне підвищувати ефективність відносин у військовому середовищі, і пасивній, яка передбачає пристосування до існуючих критеріїв оцінки та засобів виконання бойових та інших військово-управлінських завдань.

Гуманістична функція правового забезпечення полягає у прийнятті офіцером запасу як свого найважливішого завдання збереження життя та здоров'я особового складу за умови успішного виконання бойових завдань. Це най-

більш складна для реалізації функція, оскільки потреби збереження життя і виконання бойового завдання часто вступають у суперечність. Разом з тим завданням офіцера має бути створення таких умов, в яких гуманістичні принципи функціонування військових колективів мають знаходити своє практичне втілення навіть в умовах збройного конфлікту високої інтенсивності.

Комунікативна функція правового забезпечення передбачає створення правових умов для підвищення ефективності комунікативних процесів у військовому середовищі (як формальних, так і неформальних), і максимального пришвидшення обміну інформацією в умовах виконання бойових завдань.

Висновки та пропозиції. Функції правового забезпечення національно-патріотичного виховання у системі підготовки офіцерів запасу уявляють собою основні напрями формування правових засобів та інструментів, спрямовані на формування патріотичного світогляду, морально-бойових якостей та національно-ідейних переконань досліджуваної категорії військовослужбовців. Основні функції вказаного виду правового забезпечення включають ідеологічну, військово-управлінську, адаптаційну, гуманістичну та комунікативну, але не обмежуються ними. В умовах збройного конфлікту високої інтенсивності може виникати потреба у розробці нових напрямів правового забезпечення, що обумовлено особливостями ведення бойових дій та актуальним станом розвитку соціальних відносин в українському суспільстві.

Напрямами подальших наукових досліджень мають стати визначення форм і методів правового забезпечення національно-патріотичного виховання у системі підготовки офіцерів запасу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Полтораков О., Щиголь І. Соціально-інституційні проблеми підготовки офіцерів запасу в сучасній Україні. *Військова освіта*. 2021. № 1 (43). С. 246–253.
2. Морозов С.М. Педагогічні засади професійної підготовки офіцерів запасу у вищих навчальних закладах. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні та психологічні науки*. 2013. № 1. С. 127–137.
3. Черновол Є., Сливенко П. Щодо підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх офіцерів у реаліях війни (українська відповідь на виклики часу). *Академічні візії*. 2023. № 17. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/issue/view/12> (дата звернення 20.12.2023).
4. Гусаківський М., Білоцька Г. Аналіз факторів, що впливають на укомплектованість особим складом Збройних Сил України. The 15th International scientific and practical conference «The main directions of the development of scientific research» (April 18–21, 2023) Helsinki, Finland. С. 159–163.
5. Шопіна І.М., Салій М.А. Військово-патріотичне виховання дітей та молоді як складова підготовки до військової служби: правовий погляд. *Інтернаука. Серія: Юридичні науки*. 2023. № 6. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2023-6-8993> (дата звернення 20.12.2023).
6. Цуварев О.Ф. Функції трудового права: поняття та класифікація. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія: Право*. 2023. Вип. 37. С. 77–85.